

"בניסן נגאלו, בניסן עתידין ליגאל"

הרב פרופ' דניאל הרשקוביץ

הגמרא במסכת ראש השנה דף י' ע"ב מביאה את מחלוקתם של רבי אליעזר ורבי יהושע ביחס לגאולה העתידית של עם ישראל. רבי אליעזר אומר: "בניסן נגאלו, בתשרי עתידין ליגאל", ואילו רבי יהושע אומר: "בניסן נגאלו, בניסן עתידין ליגאל".

אם נאמר כפשוטו של ענין שהמחלוקת עוסקת בתאריך של הגאולה העתידית הרי קשה: הגמרא במסכת עירובין דף מ"ג ע"א אומרת כי האומר "הריני נזיר ביום שבן דוד בא" - מותר לשתות יין בשבתות ובימים טובים, ומבואר שם בגמרא כי הסיבה לכך היא הידיעה שבן דוד לא יבוא ביום שבת. אם כן, היה צריך לומר שלרבי אליעזר מותר לשתות יין כל השנה להוציא את חודש תשרי, ולרבי יהושע מותר לשתות יין כל השנה להוציא את חודש ניסן!?

בעלי המוסר מסבירים, לכן, כי המחלוקת אינה עוסקת בתאריך הגאולה כי אם במהותה של הגאולה. בידוע שמצבו הרוחני של עם ישראל בעת גאולת מצרים היה בשפל המדרגה. עם ישראל היה שקוע במ"ט שערי טומאה עד שלא היה ניכר ההבדל בינו לבין העם המצרי – "אלו ואלו ערלים, אלו מגדלי בלורית ואלו מגדלי בלורית, אלו לובשי כלאים ואלו לובשי כלאים" (ויקרא רבה פרשה כ"ג, ועוד). עם ישראל היה רחוק משלימות איכותית. הוא זכה לגאולה עם הגיעו לשלימות כמותית – "ועוד מצד אחר היה ראוי הגלות והשיעבוד לישראל... שכאשר לא היו ישראל בשלימות, ושלימות ישראל כאשר הם ששים רבוא" (ספר "גבורות השם" למהר"ל פרק ט'), ובזכות איכותו הרוחנית העתידית – "מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו" - רבי ישמעאל אומר: בזכות ירושלים אני קורע להם את הים, שנאמר: 'עורי עורי לבשי עוזך ציון, לבשי בגדי תפארתך ירושלים' (ילקוט שמעוני פרשת בשלח רמז רל"ג). מחלוקתם של רבי אליעזר היא האם הגאולה העתידית תתרחש גם היא ללא תלות באיכותו הרוחנית של עם ישראל, או שמא הפעם נדרש להכשיר את עצמנו מבחינה רוחנית קודם לגאולה. רבי אליעזר אומר כי להבדיל מגאולת מצרים שהיא "גאולת ניסן", הגאולה העתידית היא בבחינת "גאולת תשרי", והרי חודש תשרי עניינו הוא תשובה. לעומתו, רבי יהושע אומר כי גם הגאולה העתידית תהיה "גאולת ניסן", בין אם נהיה ראויים לכך מבחינה רוחנית ובין אם לא. המחלוקת הזאת מופיעה במפורש בגמרא סנהדרין דף צ"ז ע"ב: "רבי אליעזר אומר: אם ישראל עושין תשובה - נגאלין, שנאמר (ירמיהו ג'): 'שובו בנים שובבים ארפא משובתיכם'. אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר (ישעיהו נ"ב): 'חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו', חנם נמכרתם - בעבודה זרה, ולא בכסף תגאלו - לא בתשובה ומעשים טובים".

בהלכה מקובל הכלל שבמחלוקות בין רבי אליעזר ורבי יהושע ההלכה היא כרבי יהושע (בית יוסף יו"ד סימן ר"א אות מ"ד, על פי סוגית "תנורו של עכנאי" בגמרא בבא מציעא דף נ"ט ע"ב). לפי זה, הגאולה העתידית תהיה בבחינת "גאולת ניסן". אם כן, אנו יכולים להיות "רגועים" – הגאולה תבוא בין אם ניטיב את דרכינו ובין אם לאו. מדוע, אם כן, עלינו להתאמץ?

בתורה נאמר: "כי תבאו אל ארץ פנען אשר אני נתן לכם לאחזה ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם" (ויקרא י"ד, ל"ד). המדרש אומר על כך: "תני רבי חייא: וכי בשורה היא להם שנגעים באים עליהם? תני רבי שמעון בן יוחאי: כיון ששמעו כנענים שישראל באים עליהם עמדו והטמינו ממונם בבתיים ובשדות. אמר הקב"ה: אני הבטחתי לאבותיהם שאני מכניס את בניהם לארץ מלאה כל טוב, שנאמר (דברים ו'): 'ובתים מלאים כל טוב', מה הקב"ה עושה? מגרה נגעים בביתו והוא סותרו ומצא בו סימא" (ויקרא רבה פרשה י"ז, וכן ילקוט שמעוני פרשת מצורע רמז תקס"ג). דברים אלו של המדרש, הרואים בנגעים פרס ומתנה לעם ישראל, הם תמוהים, שכן בהרבה מקומות נאמר שהנגעים הם עונש, למשל - "על עשרה דברים נגעים באים: על עבודה זרה, ועל גילוי עריות, ועל שפיכות דמים, ועל חילול השם, ועל ברכת השם, ועל הגזל את הרבים, ועל גזל את שאינו שלו, ועל גסי הרוח, ועל לשון הרע, ועל עין רע" (ויקרא רבה פרשה י"ז). אלא, מכאן יש ללמוד כי מעבר להבטחה של הקב"ה שהוא מכניס את בני ישראל לארץ מלאה כל טוב, הבטחה שתקויים מכל מקום, ישנה השאלה של איך תקויים ההבטחה. איכות קיום ההבטחה תלויה בעם ישראל. אם נהיה ראויים הרי נזכה לטובתו של ה' מתוך נחת ונועם, ואם ח"ו לא נהיה ראויים הרי אנו טובת ה' יכולה לבוא מתוך יסורים.

כך הוא בגאולה העתידית. אמנם, היא תבוא בין אם נהיה ראויים לכך מבחינה רוחנית ובין אם לא, שכן "בניסן עתידין ליגאל". אך השאלה היא איך היא תבוא. האם תהיה זאת גאולה בנחת בבחינת "ופדויי ה' יִשְׁבוּן וַיָּבֹאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֵאשִׁים, שְׁשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִשְׁיִגּוּ וְנִסּוּ יִגְוֹן וְאַנְחָה" (ישעיהו ל"ה, י'), או שמא תהיה זאת גאולה מתוך יסורים ח"ו בבחינת "ייתי ולא איחמיניה" (גמרא סנהדרין דף צ"ח ע"ב).

אף שעדיין לא הגענו אל הגאולה השלימה, הרי אין ספק בדבר הזכות הגדולה לה כבר זכינו - לחוות את ימי האתחלתא דגאולה, וכמאמרו של מורנו הרב בנימין זאב בנדיקט שליט"א "לאור משנת הרמב"ם בדבר גדרם של ימות המשיח, עלינו לומר שאף שעדיין איננו 'יושבין לבטח עם רשעי גוים', הרי עצם היותנו משוחררים מ"שיעבוד גלויות" מורה, שחיים אנו בימים של אתחלתא דגאולה" ("אסופת מאמרים", מוסד הרב קוק, תשנ"ד, עמוד קס"ו). יהי רצון שבזכות התחזקות בתורה ובמצוות נזכה כולנו כאחד במהרה בימינו לגאולה השלימה "מתוך רוב שמחה ומתוך עושר וכבוד".